

Teološko-antropološka dimenzija zdravlja

Kršćanski doprinos suvremenom poimanju zdravlja

ANTUN JAPUNDŽIĆ* – RICHARD PAVLIĆ**

UDK: 2-18:613*614:2 • Pregledni članak

Primljeno: 26. lipnja 2017. • Prihvaćeno: 23. studenoga 2017.

Sažetak: Članak se bavi kršćanskim poimanjem zdravlja. U prvom dijelu članka upućuje se na osnove biblijskoga poimanja zdravlja s naglaskom na novozavjetnoj perspektivi. Slijedi teološko-antropološka refleksija prema kojoj se teološko poimanje čovjeka uzima kao odrednica za kršćansko poimanje zdravlja. Ovdje se naglašava kršćanski specifikum poimanja čovjeka u njegovoj inicijalnoj i finalnoj teološkoj određenosti. U skladu s tim čovjekovo se zdravlje promatra u eshatološkoj perspektivi kao trajan proces koji osim ovozemaljske obuhvaća i čovjekovu konačnu odrednicu. Ovime se pojam zdravlja približava kršćanskom poimanju spasenja. U svjetlu ovih postavki, u završnom djelu članka promatra se aktualnost kršćanskoga pristupa zdravlju, u kontekstu cjelovitog pristupa istome, štetnog utjecaja grijeha, društvene odgovornosti i terapijskog poslanja Crkve.

Glavne riječi: zdravlje, bolest, ozdravljenje, spasenje, teološka antropologija.

Uvod

Briga suvremenog čovjeka za vlastito zdravlje u sve je većem porastu. Tomu zasigurno doprinosi rast općega životnoga standarda, razvoj znanosti te čovjekova rastuća samosvijest. Budući da je zdravlje stvarnost koja se direktno tiče samoga čovjeka, jer ga zahvaća kao osobu u svojoj složenosti njegova bića, poimanje zdravlja bitno je određeno poimanjem samoga čovjeka. Kršćansko poimanje čovjeka bitno je biblijsko-teološki određeno. Stoga kršćansko poimanje zdravlja, osim antropološke, uključuje i teološku dimenziju.

* Doc. dr. sc. Antun Japundžić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, antun.japundzic@gmail.com

** Doc. dr. sc. Richard Pavlić, Teologija u Rijeci – područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Omladinska 14, 51000 Rijeka, ripavlic@gmail.com

Definicija zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije iz 1948. godine uključuje trostruku dimenziju blagostanja: tjelesnog, mentalnog i društvenog.¹ Teološka je interpretacija zdravlja mnogo složenija i ne promatra zdravlje kao stvarnost u sebi, nego uvijek u odnosu na sveukupnost čovjekova života te spasenjsko-eshatološku perspektivu. Zato se u različitim teološkim rječnicima zdravlje redovito spominje u kontekstu bolesti, smrti, spasenja, etike i morala.²

Cilj članka prikazati je specifičnost i aktualnost kršćanskoga pristupa zdravlju. Polazište je biblijska antropologija na kojoj počiva kasnija teološko-antropološka interpretacija čovjekova zdravlja koja ima odjeka u suvremenom kršćanskom pristupu zdravlju.

1. Biblijsko poimanje zdravlja

Uzimajući u obzir biblijsko-teološko poimanje zdravlja kao polazište našega razmišljanja, primjećujemo da se u starozavjetnim biblijskim tekstovima zdravlje redovito povezuje s Bogom kao izvorom zdravlja i života općenito (usp. Izl 15, 26; 1Kr 13, 6; Job 15, 17-18). Boga se prikazuje kao darovatelja života i zdravlja te iscjelitelja u slučaju bolesti odnosno pomanjkanja zdravlja.³

Osim toga, pojam zdravlja u biblijsko-teološkom kontekstu odnosi se na čitavoga čovjeka u svojoj složenosti njegova bića. Zdravlje se u Bibliji ne odnosi na puko tjelesno stanje čovjekova bića, nego na integritet čovjeka kao osobe, odnosno obuhvaća čovjeka u svojoj složenosti njegova bića, u njegovom tjelesnom, duševnom i duhovnom aspektu. Prema onome što nalazimo u biblijskim izvještajima, možemo ustvrditi da »biti zdrav« znači »biti dobro« u tjelesnom, psihološkom i u duhovnom aspektu čovjekova bića.

Sukladno široj perspektivi biblijskoga poimanja zdravlja, može se primijetiti da je »u Svetom Pismu naglasak više stavljen na sprječavanje bolesti negoli na liječenje tjelesnih oboljenja.«⁴ Unatoč tomu, kako Stari, tako i Novi zavjet zdravlje promatra-

¹ »Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity«. WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Basic Documents. Constitution of World Health Organization*, 48(2014.), 1.

² Usp. H. SCHAEFER, *Health* (I.), u: K. RAHNER – J. ALFARO – A. BELLINI i dr. (ur.), *Sacramentum Mundi*, III, New York – London, 1969., 3.-7.; G. BARBAGLIO – G. BOFF – S. DIANICH, *Teologia*, Cinisello Balsamo, 2003., 1816.-1817.; J.-Y. LACOSTE, *Dictionnaire critique de théologie*, Paris, 2007., 867.-870.; 919.-925.

³ Usp. G. W. REID, *Zdravlje i ozdravljenje*, u: *Biblijski pogledi* 11(2003.)1-2, 153.-187., ovdje 165.

⁴ M. ODRLJIN, *Biblijski pogled na zdravlje*, u: N. A. ANČIĆ – N. BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, Split, 2006., 96.

ju u korelaciji s bolešću i izvješćuju nas o bolesti i ozdravljenjima.⁵ No, i u brojnim slučajevima biblijskih ozdravljenja, opet dolazi do izražaja cjelokupni tjelesno-duhovni aspekt čovjekova bića.⁶

Izvještaje o ozdravljenjima koja je Isus činio nalazimo kod sve četvorice evanđelista. Ti izvještaji čine oko dvadeset posto evanđeoskih tekstova.⁷ Najveći broj izvještaja o ozdravljenju ili posljedicama ozdravljenja nalazimo u Lukinu Evanđelju. On opisuje čak šesnaest ozdravljenja koja je Isus učinio.⁸ Uzmemo li u obzir da je Luka bio liječnik, onda nas ne iznenađuje činjenica da upravo u njegovu Evanđelju nalazimo najviše izvještaja o Isusovim čudesnim ozdravljenjima.⁹ Očito je da je čovjek onoga vremena bio jednako osjetljiv na bolest i zdravlje kao i suvremeni čovjek. Upravo zato u većini izvještaja o ozdravljenjima Krist je predstavljen kao liječnik duše i tijela. On je onaj koji ozdravlja, spašava i otkupljuje čitavoga čovjeka (usp. npr. Iv 7, 23). Iako Isus za sebe ne govori da je liječnik, u svim Evanđeljima jasno se pokazuje da on dolazi kao liječnik koji suosjeća s onima koji pate (usp. npr. Mt 20, 34) te stoga liječi i iscjeljuje (usp. npr. Mt 8, 16; Mt 8, 2-6; Mk 1, 40).

U svojem javnom djelovanju Isus se brine za čovjeka i za kvalitetu čovjekova života, za njegov život u cjelovitosti, ne dijeleći pritom i ne odvajajući čovjekovu duhovnu i tjelesnu dimenziju. »Odatle i stalna Isusova pozornost prema zdravlju, koja nikada nije vezana na puko izvanjsko i fizičko blagostanje, nego na integralno, prvenstveno nutarnje i duhovno 'biti dobro' osoba.«¹⁰ Kod ozdravljenja koja je Isus činio možemo prepoznati duhovno i tjelesno ozdravljenje, zapravo možemo reći da je tjelesno ozdravljenje slika čovjekova duhovnog ozdravljenja.¹¹ Upravo se zato uz fenomene evanđeoskih ozdravljenja često događa oproštenje grijeha (usp. npr. Mk 2, 1-12). Isus ovdje čini ono što iscjelitelji i liječnici njegovoga vremena nisu bili kadri učiniti. U Isusovu iscjeliteljskom djelovanju možemo primijetiti nekoliko koraka i nekoliko elemenata procesa ozdravljenja. On najprije susreće ljude koji ga mole za pomoć u bolesti, za sebe ili za svoje bližnje. Nakon toga Isus redovito ulazi u dijalog s tim osobama želeći kod njih potaknuti ispovijest vjere u Boga i njegovu iscjeliteljsku moć (usp. npr. Mt 15, 21-28). Tek onda slijedi cjelovito ozdravljenje koje se manifestira

⁵ Usp. *isto*, 90.

⁶ Usp. M. COZZOLI, Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja, u: N. A. ANČIĆ – N. BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, Split, 2006., 50.-51.

⁷ Usp. G. W. REID, *Zdravlje i ozdravljenje*, 168.

⁸ Usp. *isto*, 169.

⁹ Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 1993., 189.-190.

¹⁰ M. COZZOLI, Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja, 50.

¹¹ Usp. A. REBIĆ, *Bolest i zdravlje u Bibliji. Biblijsko-teološki vid*, u: M. JURČIĆ – M. NIKIĆ – H. VUKUŠIĆ (ur.), *Vjera i zdravlje*, Zagreb, 2006., 236.

i kao tjelesno iscjeljenje.¹² Dakle, uz tjelesno ozdravljenje, oni koji su se susreli s Isusom redovito doživljavaju i unutarnje obraćenje te promjenu svoga života nabolje. Cijeli je proces ozdravljenja prožet vjerom, odnosno povratkom Bogu.

Iako se u fenomenima evanđeoskih ozdravljenja događa oprostjenje grijeha i unutarnje obraćenje ozdravljenih osoba, Isusovo shvaćanje bolesti nije tako usko povezano s kaznom i grijehom kao što je to bilo shvaćeno u Starome zavjetu.¹³ Isus ne tumači bolest kao kaznu i plaću za grijeh (usp. npr. Iv 9, 2-3). On donosi novi pogled na čovjekovo stanje bolesti i grešnosti te razlikuje osobu od stvarnosti grijeha koje je ta osoba počinila. Na taj način Isus želi vratiti čovjeku onu prvotnu povezanost s Bogom, onu »sličnost«, koju je čovjek u počecima zadobio od Boga (usp. Post 1, 26-28).¹⁴ Pojam »slika Božja« temeljno je polazište biblijske antropologije. Upravo tu inicijalnu čovjekovu bogolikost, koja je jamac trajne povezanosti Boga i čovjeka, Isus želi vratiti čovjeku u procesu cjelovitog ozdravljenja.¹⁵ Budući da je cijeli proces evanđeoskih ozdravljenja protkan vjerom, koja bitno određuje čovjekov odnos prema Bogu te je preduvjet za ozdravljenje bolesne osobe, ovdje ponovno dolazi do izražaja starozavjetna vjera u Boga kao izvora i darovatelja zdravlja i života, što predstavlja kontinuitet biblijskoga poimanja zdravlja u široj teološko-antropološkoj perspektivi.

2. Teološko-antropološka dimenzija zdravlja

Naše poimanje zdravlja te pristup istome bitno su određeni našim poimanjem samoga čovjeka. Zato ljudsko zdravlje možemo promatrati s različitih aspekata.¹⁶ Unatoč sve popularnijem govoru o potrebi cjelovitoga, tzv. *holističkoga*, pristupa zdravlju u suvremenome društvu, redovito se suočavamo s činjenicom da je su-

¹² Usp. G. W. REID, Zdravlje i ozdravljenje, 168.

¹³ Usp. A. REBIĆ, Bolest i zdravlje u Bibliji. Biblijsko-teološki vid, 227.-238.

¹⁴ O teologiji slike u spoznaji Boga i čovjeka usp. V. LOSSKY, *A immagine e somiglianza di Dio*, Bologna, 1999., 163.-177. Spomenimo ovdje i zanimljivu misao poznatog katoličkog teologa i ekeziologa Yvesa Congara koji kaže: »Bibliju možemo nazvati 'antropologijom za Boga' u tom smislu da nam ona prikazuje što čovjek mora biti da postane sličan onome što Bog od čovjeka traži da bude.« Y. CONGAR, Osnovne ideje teološke antropologije, u: *Bogoslovska smotra* 34(1964.)1, 23.-39., ovdje 36.

¹⁵ Usp. I. GOLUB, Čovjek – slika Božja (Post 1, 26). Novi pristup starom problemu, u: *Bogoslovska smotra* 41(1972.)4, 377.-389.; G. W. REID, Zdravlje i ozdravljenje, 155.-156., 170.; B. VELČIĆ, Čovjek – slika Božja i njegova moralna odgovornost, u: *Bogoslovska smotra* 82(2012.)3, 533.-553.

¹⁶ Usp. M. SZENTMÁRTONI, Duhovno-psihološki vidovi ljudskoga zdravlja, u: N. A. ANČIĆ – N. BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, Split, 2006., 9.-10. Uzmemo li ovdje u obzir socijalne i medicinske analitičare, možemo ustvrditi da danas postoje tri osnovna tipa pristupa zdravlju i bolesti: društveno-kulturalni, holistički te medicinsko-tehnološki pristup. Usp. A. MATELJAN, Sakramenti i zdravlje, u: *Isto*, 163.-164.

vremeni čovjek sve zabrinutiji za vlastito zdravlje dok istovremeno ustrajava u nezdravom načinu i stilu života.¹⁷ Pitamo se nije li u korijenu problema prije svega krivo poimanje čovjeka koji si za uvjete vlastite sreće postavlja ciljeve uspjeha bitno materijalističke i potrošačke naravi. Samim time i čovjekovo zdravlje u konačnici biva pojmljeno prije svega u njegovoj tjelesnoj te eventualno duševno-sociološkoj dimenziji.

U kontekstu kršćanske antropologije, čovjeka se poima kao složeno i otajstveno biće koje je bitno usmjereno na svoga Stvoritelja koji je ujedno i konačni cilj čovjekova života. Dvije su stoga temeljne istine kršćanske antropologije. »Prva je da je Bog stvorio čovjeka, a druga je da čovjek, kao Božje stvorenje, zauvijek ostaje u egzistencijalnoj i ontičkoj povezanosti sa svojim Stvoriteljem.«¹⁸ Upravo zbog toga kršćanska antropologija dobiva pridjev »teološka«. Odnosno, kršćansko poimanje čovjeka, a time i njegova zdravlja, bitno je određeno kontekstom čovjekove inicijalne i finalne teološke određenosti. Stoga, »svi službeni antropološki tekstovi Katoličke crkve potvrđuju da u čovjeku postoji 'nešto posebno', što se u drugih stvorenja ne nalazi, te to 'nešto posebno' postoji i nakon čovjekove smrti. Upravo to 'nešto posebno' i nakon čovjekove smrti čuva čovjekovu prepoznatljivost, njegov identitet, tako da čovjek i dalje ostaje jedinstvena i individualna osoba.«¹⁹

Iako o zdravlju možemo govoriti općenito, konkretno poimanje zdravlja uvijek je povezano s konkretnim subjektom, odnosno osobom.²⁰ Zdravlje i bolest dvije su pripadnosti pojedine osobe.²¹ »Zdravlje pripada osobi i njezinu životu kao njihovo razlikovno i specifično obilježje. Moglo bi se reći da je zdravlje 'imenica' osobe, a ne puki pridjev. Ono toliko obilježava život neke osobe da ga je nemoguće odvojiti od nje.«²² Ono je »toliko ljudsko dobro da se supstancijalno vezuje na osobu«.²³ U skladu s tim možemo ustvrditi da »zdravlje i bolest pogađaju čitava čovjeka. Čovjek je naime jedan. On je osoba. Sve se u njemu kao osobi okuplja, u njoj je čovjek cjelovit.«²⁴ Možemo dakle reći da zdravlje trpi onu krizu koju danas trpi subjekt, tj. osoba.²⁵

¹⁷ M. SZENTMÁRTONI, Duhovno-psihološki vidovi ljudskoga zdravlja, 20.

¹⁸ L. NEMET, *Teologija stvaranja*, Zagreb, 2003., 125.

¹⁹ *Isto*, 125.

²⁰ Usp. M. COZZOLI, Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja, 44.-46.

²¹ Usp. M. PARLOV, Duh Sveti i zdravlje, u: N. A. ANČIĆ – N. BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, Split, 2006., 130.

²² M. COZZOLI, Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja, 44.

²³ *Isto*, 54.

²⁴ T. IVANČIĆ, Teološko-pastoralne dimenzije i perspektive čovjekova zdravlja, u: N. A. ANČIĆ – N. BIŽACA (ur.), *Kršćanstvo i zdravlje*, Split, 2006., 122.

²⁵ Usp. M. COZZOLI, Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja, 52.

3. Eshatološko-spasenjska perspektiva

Kršćansko poimanje zdravlja ne ograničava se samo na ovozemaljski aspekt čovjekove egzistencije nego biva prošireno eshatološkom dimenzijom čovjekova postojanja. U ovozemaljskom životu zdravlje je predmet čovjekove trajne čežnje, koja posebno dolazi do izražaja u slučaju bolesti. Međutim, čovjekova čežnja za zdravljem na zemlji se nikada ne može potpuno ostvariti. Stoga možemo reći da je čovjek »samo relativno zdrav«²⁶. U tom smislu možemo također reći da se definicija zdravlja ne određuje »samo proučavanjem tijela, nego i promatranjem cijele osobe u njezinu sveopćem pozivu i krajnjem određenju«²⁷. Stoga se stanje čovjekove punine, a time i njegova cjelovitoga zdravlja, ne postiže ovdje na zemlji, nego tek u eshatološkoj dimenziji. Kršćanska eshatologija, koja je kristološki utemeljena, daje nam odgovore na pitanja koja su za čovjeka od egzistencijalne važnosti.²⁸ To se u ovom slučaju posebno odnosi na pitanje zdravlja.

Isusova čudesna ozdravljenja, kako smo prethodno napomenuli, treba uzeti u jednoj široj perspektivi. Naime, liječenje i ozdravljenje jedni su od mesijanskih zadataka koje je Isus činio, a koji su bili najavljeni još kod proroka Izaije (usp. Iz 61, 1-2).²⁹ Isusova ozdravljenja i iscjeljenja bila su u određenoj mjeri najava temeljitijeg i korjenitijeg ozdravljenja koje se dogodilo njegovim uskrsnućem, a to je prije svega pobjeda nad grijehom i smrću.³⁰ Ovdje se poimanje zdravlja približava mnogo širem kršćanskom poimanju *spasenja*. Upravo zbog toga ozdravljenja koja je Isus činio nemaju učinak i značenje samo za ovozemaljsku tjelesno-duhovnu dimenziju. Ta ozdravljenja imaju učinak *spasenja* čovjeka od grijeha i smrti, što je ujedno svrha i cilj Kristova dolaska na zemlju (usp. Lk 19, 10). Zato Isus spašava ozdravljajući i opraštajući istovremeno, liječeći bolesti (usp. Mk 5, 23; Mk 6, 56) i otpuštajući grijeha (usp. Lk 7, 48). Njegovo poslanje i djelovanje događa se u snazi *Božjega spasenja* namijenjenoga čovjeku, a sastoji se prije svega od izbavljenja čovjeka od grijeha. Međutim, konačno i definitivno spasenje tek treba doći (usp. Mk 13, 32). Isusovim djelovanjem ono je stvarno započelo, ali još nije apsolutno ostvareno u eshatološkoj dimenziji.

Kroz prizmu dinamizma *spasenja* možemo promatrati i kršćansko poimanje zdravlja kao jedan dinamičan proces koji se neprestano ostvaruje i teži svojoj punini. To znači da je zdravlje »kvaliteta, odnosno oznaka koja se ne posjeduje jednom za

²⁶ Usp. T. IVANČIĆ, Teološko-pastoralne dimenzije i perspektive čovjekova zdravlja, 117.

²⁷ Usp. B. MARRA, Zdravlje, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1033.

²⁸ Usp. L. NEMET, *Kršćanska eshatologija*, Zagreb, 2002., 9.-10.

²⁹ Usp. G. W. REID, Zdravlje i ozdravljenje, 170.

³⁰ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1505.

svagda«³¹, nego je neprestano u dinamizmu ostvarivanja. Stoga, polazeći sa stajališta kršćanske teološke antropologije »osoba može biti cjelovita i u situaciji patnje i bolesti, a njezin integritet ne prestaje ni sa samom smrću – jer se nastavlja u eshatološkoj perspektivi«³². Teološka antropologija, utemeljena na biblijskim izvještajima i objavi o stvaranju, obuhvaća čovjekovo stvaranje, njegovo ovozemaljsko i eshatološko stanje. Upravo zato zdravlje u kršćanskom poimanju »svoj istinski smisao dobiva iz perspektive spasenja čitavoga čovjeka«³³.

4. Aktualnost kršćanskog pristupa zdravlju

4.1. CJELOVIT PRISTUP ZDRAVLJU

Na temelju iznesenih teološko-antropoloških postavki kršćanskog pristupa zdravlju, možemo se pitati o aktualnosti i doprinosu kršćanske perspektive suvremenom poimanju zdravlja i bolesti. Već sama sintagma *teološko-antropološka* dimenzija zdravlja otkriva namjeru cjelovitog pristupa prije svega čovjeku kao osobi, a onda i zdravlju kao važnome segmentu čovjekova bića. Cjelovit pristup čovjeku, pojmљenome u teološkom smislu kao *osoba* kojoj je konstitutivno svojstvena otajstvenost te relacijska sposobnost, bitno određuje i *teološko-antropološko* poimanje zdravlja.

Kako smo spomenuli u uvodnom dijelu rada, definicija zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije iz 1948. godine uključuje trostruku dimenziju blagostanja: tjelesnog, mentalnog i društvenog. Tek kasnije, 1984. godine, ovoj je definiciji dodana i četvrta dimenzija: duhovna,³⁴ iako se poimanje *duhovnoga* ovdje bitno razlikuje od kršćanskog poimanja duhovnoga koje se uvijek okreće Bogu i koje nikada nije samo jedan dodatak, nego konstitutivni aspekt čovjekova bića.³⁵ Iako u biblijskom tekstu ne nalazimo eksplicitnu definiciju zdravlja, iz prethodno izloženoga biva jasno kako je biblijska koncepcija zdravlja bitno obilježena čovjekovim odnosom

³¹ M. SZENTMÁRTONI, Duhovno-psihološki vidovi ljudskoga zdravlja, 14.

³² A. MATELJAN, Sakramenti i zdravlje, 165.

³³ M. SZENTMÁRTONI, Duhovno-psihološki vidovi ljudskoga zdravlja, 9.

³⁴ Predmet je raspravљan na Trideset šestom Svjetskom zdravstvenom skupu održanom u Ženevi od 2. do 16. svibnja 1983. godine. Usp. WORLD HEALTH ORGANIZATION, Thirty-six World Health Assembly, Geneva, 1983., u: <http://apps.who.int/iris/handle/10665/159887?mode=full> (21. VI. 2017.). Usp. M. H. KHAYAT, Spirituality in the Definition of Health. The World Health Organization's Point of View, u: http://www.medizin-ethik.ch/publik/spirituality_definition_health.htm#d (21. VI. 2017.).

³⁵ Ovdje možemo spomenuti i neznanstveni oblik takozvanog *holističkog* pristupa zdravlju koji nerijetko biva povezan s novijim oblicima duhovnosti i pristupa zdravlju koji se bitno razlikuju od kršćanskoga poimanja zdravlja i duhovnosti. Brojni alternativni oblici liječenja koji nastaju unutar *holističkog* pristupa zdravlju često su povezani s takozvanom *new-age* duhovnošću. Usp. J. BLAŽEVIĆ (ur.), *Crkva i medicina pred izazovima alternativnih iscjeliteljskih tehnika*. Zbornik radova interdisciplinarnog simpozija, Zagreb, 13. – 15. studenoga 2009., Zagreb, 2010.

prema Bogu. Taj teološko-relacijski aspekt zdravlja nije samo neki dodatak »naravnome« nego čini temelj čovjekova bića u cijelosti.

U kontekstu spomenutoga eshatološkoga ostvarenja punine čovjekova konačnoga cilja i smisla života, kršćansko je poimanje zdravlja bitno upućeno na širi biblijski teološko-antropološki pojam *spasenja*. Biblijski izraz *shalom* koji redovito i pojednostavljeno prevodimo riječju *mir* sadrži u sebi personalno-relacijski aspekt punine i cjelovitosti čovjekova bića u njegovu odnosu prema Bogu, drugom čovjeku i zajednici života općenito.³⁶ Isto vrijedi i za biblijsku zapovijed ljubavi prema Bogu³⁷ u kojoj antropološki pojmovi *srce*, *duša*, *snaga* i *um* imaju mnogo šire značenje od suvremenog medicinskog, biološkog ili sociološkog značenja tih pojmova koje možemo naslutiti i u spomenutoj definiciji zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije.³⁸ U tom smislu, već sama biblijska koncepcija zdravlja mnogo je šira i cjelovitija u odnosu na definiciju zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije, ali i od suvremenog medicinskog, biološkog, sociološkog i drugog parcijalnog redukcionističko-imanentističkoga pristupa čovjeku i njegovu zdravlju kojem nije svojstven smisao za transcendenciju i otajstvenost čovjekova bića.³⁹ Kršćanski teološko-antropološki pristup zdravlju može se dakle smatrati mnogo cjelovitijim i potpunijim ukoliko osim tjelesnog, duševnog i sociološkog aspekta zdravlja uključuje i duhovnu, personalno-relacijsku dimenziju čovjekova zdravlja.⁴⁰

4.2. ŠTETNI UTJECAJ GRIJEHA

Ovo cjelovito kršćansko poimanje duhovnoga aspekta čovjekova zdravlja dolazi do izražaja kod govora o grijehu te njegovu utjecaju na čovjekovo zdravlje. Kršćansko

³⁶ Usp. J. WILKINSON, *Health and Healing. Studies in New Testament Principles Practice*, Edinburgh, 1980., 4.-8.

³⁷ »Čuj, Izrael! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!« (Pnz 6, 4-5). Usp. Mk 12, 29-30; Lk 10, 27.

³⁸ Isto vrijedi i za biblijske pojmove tijela, duše i duha koji nikada ne predstavljaju odvojive *dijelove* čovjekova bića nego aspekte jedinstvenoga i cjelovitoga ljudskoga bića koji u sebi sadrže relacijsku dimenziju. Usp. J. K. BRUCKNER, *Health*, J. B. GREEN (ur.), u: *Dictionary of Scripture and Ethics*, Grand Rapids, 2011., 351.-352.; R. PAVLIĆ, *Antropologija sv. Pavla*, u: Ž. MAJIĆ (ur.), *Apostolu naroda. Zbornik radova svećenika studenata Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima o sv. Pavlu u njegovu jubileju*, Rim, 2009.

³⁹ Usp. D. ŠIMUNEC, »Homo simpliciter« ili »Imago Dei«. Od područne bio-psiho-socijalne koncentričnosti do ekscentrično-teologalne cjelovitosti čovjeka, u: *Bogoslovska smotra*, 86(2016.)1, 115.-142.

⁴⁰ Usp. M. PARLOV, *Zdravlje i bolest: Stvarnosti Duha. O odnosu zdravlja i spasenja*, u: *Služba Božja*, 46(2006.)2, 164.-184.; B. COLE, *Theological Foundations, the Sometime Hidden Background of Catholic Bioethics*, u: *Nova et Vetera* (eng.) 12(2014.)2, 483.-493.; N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI.*, Zagreb, 2014., 303.-321.

poimanje grijeha podrazumijeva ranjenost čovjekove relacijske sposobnosti kao bitnu posljedicu grijeha. Čovjekov grijeh bitno utječe na čovjekov odnos prema Bogu i bližnjemu. Umjesto povjerenja i harmonije u odnosu prema Bogu i drugom čovjeku, nastupaju nepovjerenje i međusobno optuživanje (usp. Post 3).⁴¹ Ukoliko je čovjek konstitutivno relacijsko biće, onda ugroženost njegove relacijske sposobnosti u njenom horizontalnom i vertikalnom aspektu, kao posljedica grijeha, ima snažan odjek na čovjekovo zdravlje u njegovom tjelesnom, duševnom, duhovnom i sociološkom aspektu. Čovjekova otuđenost od Boga, od drugoga čovjeka i od samoga sebe nužno vodi u bolest. Nasuprot tomu, čovjekova upućenost na Boga jamstvo je čovjekova sveukupnog blagostanja (Usp. Post 2, 7; Pnz 5, 6; 6, 12.21).

Iako se, kako smo prethodno izložili, grijeh u Bibliji ne povezuje uvijek i nužno s uzrokom bolesti, grešno ponašanje ipak može bitno naštetiti čovjekovom zdravlju (usp. Post 3, 16-19; Izl 15, 26; Br 12, 9-16). U pojedinim čudesima ozdravljenja Isus eksplicitno oprašta grijeha, makar se radilo o sekundarnom učinku ozdravljenja (usp. Mk 2, 5; Lk 5, 17-26). Sam čovjekov odnos prema zdravlju može u sebi sadržavati elemente grešnosti, bilo da se radi o zanemarivanju vlastitoga zdravlja, bilo o pretjeranoj brizi za zdravlje koja se kod suvremenog čovjeka pretvara u svojevrsan kult *wellnessa*.⁴² Kršćansko poimanje zdravlja odvraća od spomenutih ekstremnih stavova na način da se zdravlje poima kao dar od Boga za koji se nužno moramo brinuti, ali ga se ne apsolutizira, nego ga se promatra u odnosu na sveukupnost čovjekove egzistencije te njegovo konačno određenje u eshatološkom smislu.

Aktualnost kršćanskog poimanja zdravlja te isticanje njegove ugroženosti od posljedica čovjekova grešnog i nemoralnoga ponašanja posebno dolazi do izražaja u suvremenom društvu u kojem se teološka tema grijeha, kojim biva ugrožena čovjekova relacijska sposobnost te njegov nadnaravni konačni cilj, sve više marginalizira. U kontekstu društvenih znanosti, sociologije i psihologije, činjenica postojanja zla te osjećaja krivnje suvremenog čovjeka pokušava se tumačiti kao iluzija ili kompleks te se smješta u područje statističke analize u kojem se razlikuje redovito ponašanje od onoga koje izlazi iz okvira redovitoga. Ovakvim svođenjem na kvantitativno napušta se ideja moralnosti, a pojam vlastite odgovornosti biva marginaliziran. Nasuprot tomu, kršćanska misao vraća suvremenom čovjeku osjećaj odgovornosti za vlastito zdravlje koje grešnim ponašanjem biva znatno ugroženo.

⁴¹ Usp. R. PAVLIĆ, Muško i žensko stvori ih. Pečat kršćanske antropologije, u: *Riječki teološki časopis* 22(2014.)2, 321.-338., ovdje 329.-332.

⁴² Usp. J. J. SCHUMAN – K. G. MEADOR, *Heal Thyself. Spirituality, Medicine, and the Distortion*, New York, 2003.

4.3. KONTEKST DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Kada bismo zdravlje pokušali definirati u odnosu na bolest koja bi predstavljala pomanjkanje ili odsutnost zdravlja, onda bismo između jednoga i drugoga, zdravlja i bolesti, imali vrlo široko područje. Procjena i određivanje ovog područja od velike je važnosti u kontekstu društvene odgovornosti i određivanja čovjekove radne sposobnosti. Društvena statistika bolovanja pokazatelj je nacionalne razine zdravlja. Ukoliko bolest ugrožava čovjekovu radnu sposobnost, zadaća je društva i medicine odrediti stupanj bolesti u odnosu na radnu sposobnost pojedinca.

Uz spomenutu relacijsku dimenziju zdravlja, čovjekova radna sposobnost ima i duboko teološko-antropološko značenje. Ona se povezuje s čovjekovom stvorenjskom bogolikošću te njegovom sustvarateljskom sposobnošću i dostojanstvom (usp. Post 1, 26-28; 2, 15) te time bitno određuje čovjekov osjećaj životne radosti i zadovoljstva.⁴³ Sukladno tomu, osobe pogođene radnom nesposobnošću zbog bolesti mogu se naći u ozbiljnoj krizi zbog osjećaja beskorisnosti i gubitka životnoga smisla. Bolest i patnja mogu ozbiljno ugroziti smislenost čovjekova života što osim same bolesne osobe dodatno opterećuje njezinu obitelj, ali i cijelo društvo. Iz ovoga proizlazi čovjekova osobna i društvena odgovornost za vlastito zdravlje.

Osim pozitivnog vrednovanja rada i čovjekove radne sposobnosti, kršćanska tradicija poznaje i pozitivno vrednovanje bolesti i patnje. Iako se bolest u određenom smislu smatra zlom ili pomanjkanjem dobra koje je zdravlje, bolest može biti pozitivno vrednovana ako upozorava čovjeka na vlastite pogreške i grešna ponašanja koja su dovela do aktualnog stanja bolesti. Bolest može biti pozitivna prekretnica u čovjekovu životu ako ga potiče na preispitivanje vlastitih životnih stavova i duhovni rast te ako u njemu budi mudrost za suočavanje s kriznim situacijama.⁴⁴

Svjetovna logika priklanjanja većem izvoru ugone i otklanjanja od bilo kojeg oblika patnje, pod svaku cijenu, potiskuje kod suvremenog čovjeka sposobnost suosjećanja s osobama pogođenim patnjom. Ista logika ne može prihvatiti postojanje Boga koji bi dozvolio čovjekovu patnju. Naspram svjetovne logike profitabilnosti, odnosa štete i koristi te isključivo profitabilnoga vrednovanja čovjekova zdravlja i radne sposobnosti, kršćanstvo nudi logiku suosjećanja i pozitivnog vrednovanja čovjekova stanja bolesti i patnje čiji se smisao otkriva onkraj logike korisnosti i profitabilnosti. Štoviše, kršćanstvo poznaje otkupiteljski aspekt patnje, kristološki

⁴³ Usp. M. VUGDELIJA, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije*, Split, 2000., 238.-239.

⁴⁴ I u ovom smislu možemo se kritički osvrnuti na definiciju zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije ako joj nedostaje pojam bolesti kao korelat zdravlju, ali i pozitivno vrednovanje bolesti i patnje. Usp. H. SCHAEFER, *Health* (I.), 3.-5.

utemeljen, antropološki osmišljen, u duhu Pavlova umiranja s Kristom radi dobra drugoga (usp. 2 Kor 4, 7-12; Gal 2, 20; Fil 1, 21).

Uz pozitivno duhovno vrednovanje patnje i bolesti, sukladno vlastitom moralnom nauku, kršćanstvo poznaje osobnu i društvenu odgovornost za zdravlje pojedine osobe. U kontekstu kršćanske zrelosti te čovjekova duhovnog razvoja, od usmjerenosti na samoga sebe do otvorenosti za bližnjega i spremnosti na žrtvu, zrela vjernička osoba trudi se izbjegavati zlo i prijanjati uz dobro. Oholo, zlo i narcisoidno ponašanje odrasle osobe samo je po sebi nezrelo i ozbiljno šteti čovjekovom duševnom zdravlju i zdravlju ljudi s kojima živi. Nasuprot tomu, kršćanska zrelost, osim izbjegavanja zlog moralnog ponašanja, pretpostavlja vjerničku spremnost na žrtvu radi dobra drugoga, prihvaćanje patnje koja iz toga proizlazi, odgovoran stav prema vlastitom i tuđem zdravlju, te traženje dubljeg smisla vlastitog i tuđeg iskustva bolesti i patnje.

4.4. SAKRAMENTALNI PRISTUP ZDRAVLJU

Svi navedeni elementi kršćanskog poimanja čovjekova zdravlja, biblijska teološko-antropološka dimenzija, eshatološka perspektiva, cjelovit pristup zdravlju, kontekst grešnosti te osobne i društvene odgovornosti, nalaze se u podlozi jednoga od sedam crkvenih sakramenata kojeg nazivamo sakramentom bolesničkog pomazanja. Upravo zato ovdje želimo istaknuti važnost i aktualnost ovoga sakramenta koji ujedno predstavlja praktični izričaj terapijskog poslanja Crkve.

Teološko-antropološka podloga sakramenta bolesničkog pomazanja otkriva se u Isusovim čudesima ozdravljanja u kojima se, osim gore prikazane šire spasenjske perspektive, ne može zanemariti ni terapijsko značenje istih. Štoviše, zanemarivanje terapijskog aspekta Isusovih čudesa u korist isključivo mesijanskog spasenjskog navještaja, podložno je kritici.⁴⁵ Isusovo spasenjsko otpuštanje grijeha s jedne strane, te ozdravljenje od bolesti s druge strane, predstavljaju dva aspekta prvog ostvarenja Kraljevstva Božjega na zemlji. Oni su znak mesijanskog poslanja, ali i poslanja Isusovih učenika (Mt 10, 5-10; Lk 10, 9; Iv 20, 23).

Isusovo pitanje »Želiš li ozdraviti?« upućeno pojedinim bolesnicima neposredno prije njihova ozdravljenja (usp. Iv 5, 1-17; Lk 18, 35-43) upućuje na već spomenutu važnost i ulogu vjere te čovjekove duhovne snage u procesu svakoga ozdravljenja. Ista je duhovna snaga potrebna i u slučajevima podnošenja neminovne bolesti i patnje. I jedno i drugo dolazi do izražaja u sakramentu bolesničkoga pomazanja. Ozdravljenje i spasenje predmet su formule bolesničkoga pomazanja koja ima sve-

⁴⁵ Usp. A. N. TERRIN, *Unzione degli infermi*, u: G. BARBAGLIO – G. BOFF – S. DIANICH (ur.), *Teologia*, 1818.

topisamsko utemeljenje⁴⁶, a glasi: »Po ovome svetom pomazanju i po svome preblagom milosrđu neka te Gospodin milošću Duha Svetoga pomogne. Amen. Neka te oslobođena od grijehâ spasi i milostivo podigne. Amen.«⁴⁷

Dodatna slojevitost sakramenta bolesničkog pomazanja u njegovoj je dvostrukoj svrsi ili dvama naglascima koji se međusobno nadopunjuju i izmjenjuju u sklopu povijesnog razvoja sakramenta, a odnose se na molitvu za ozdravljenje i pripremu za kršćansko prihvaćanje smrti.⁴⁸ Ovaj dvostruki sakramentalni naglasak konkretan je izričaj cjelovitog kršćanskog pristupa zdravlju u njegovoj ovozemaljskoj i eshatološkoj dimenziji, odnosno u molitvi za ovozemaljsko ozdravljenje te u pripravi za kršćansko prihvaćanje smrti kao prijelaza u vječnost. Unutar suvremene kulture ateističko-imanentističkog usmjerenja, kršćanski pristup zdravlju, bolesti i umiranju, predstavlja znatan kvalitativni doprinos u širem kontekstu terapijskog poslanja Crkve kroz pastoral bolesnih i umirućih.⁴⁹

Zaključak

Biblijski tekstovi koji govore o zdravlju i bolesti ne donose nam neku znanstveno-medicinsku definiciju zdravlja, ali jasno određuju čovjekovo zdravlje u njegovom teološko-relacijskom aspektu. U biblijsko-teološkom kontekstu zdravlje se poima kroz sveukupnost i jedinstvenost čovjekova bića u tjelesnom, duševnom i duhovnom aspektu. Vjera i čovjekovo religiozno opredjeljenje imaju bitan utjecaj na način čovjekova života, a samim time i na njegovo zdravlje.

Teološka antropologija, stoga, promatra čovjeka prije svega kao religiozno-relacijsko biće, konkretnu osobu bitno određenu njezinim odnosom prema Bogu i prema drugom čovjeku. Ovo čovjekovo inicijalno, stvorenjsko određenje bitno ugrožava stvarnost grijeha koja biva prevladana Kristovim otajstvom. Eshatološka perspektiva Isusovih čudesa otkriva međusobnu upućenost ovozemaljske i eshatološke stvarnosti te otajstvenost čovjekova bića kao takvoga. Budući da je čovjek po svojoj stvorenjskoj naravi usmjeren prema punini koja se u potpunosti ostvaruje tek u svom eshatološkom vrhuncu, samim time zdravlje i bolest, kao neodvojive vlastitosti osobe, promatrane sa teološko-antropološkog stajališta, uključuju u sebi ontološku dimenziju i promatrani su u svjetlu onostranosti.

⁴⁶ »Boluje li tko među vama? Neka dozove starješine Crkve! Oni neka mole nad njim mažući ga uljem u ime Gospodnje pa će molitva vjere spasiti nemoćnika; Gospodin će ga podići, i ako je sagriješio, oprostiti će mu se.« (Jak 5, 14-15).

⁴⁷ Rimski obrednik, *Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesne*, Zagreb, 2009., 45.

⁴⁸ Usp. G. GRESHAKE, L'unzione degli infermi. L'oscillazione della chiesa tra guarigione fisica e guarigione spirituale, u: *Concilium* 34(1998.)5, 121.-135.

⁴⁹ Usp. N. VRANJEŠ, *Na pragu vječnosti. Promišljanja o pastoralu umirućih*, Zagreb, 2015.

Upravo ovdje nalazimo specifičnost i konkretni doprinos kršćanskoga pristupa zdravlju i bolesti. Smatramo da kršćanski pristup zdravlju predstavlja ozbiljan kvalitativni doprinos znanstveno-medicinskome pristupu koji, iako vrednuje duhovnu dimenziju čovjekova zdravlja, po svojoj naravi prije svega biva usmjeren na biološko-psiho-sociološki aspekt čovjekova bića. Ozbiljno vrednovanje stvarnosti grijeha te njegova štetnog utjecaja na čovjekovo zdravlje, kontekst društvene odgovornosti, otkrivanje smisla čovjekove patnje uzrokovane bolešću te suosjećanje s bolesnicima i patnicima sastavni su dio suvremenog terapijskog poslanja Crkve te predstavljaju konkretni doprinos brizi za zdravlje suvremenoga čovjeka.

THE THEOLOGICAL-ANTHROPOLOGICAL DIMENSION OF HEALTH. THE CHRISTIAN CONTRIBUTION TO THE CONTEMPORARY UNDERSTANDING OF HEALTH

Antuna JAPUNDŽIĆ* – Richard PAVLIĆ**

Summary: *The article deals with the Christian understanding of health. The first part of the article points to the basics of the biblical understanding of health with the emphasis on the New Testament perspective. It is followed by a theological-anthropological reflection according to which the theological understanding of man is taken as the point of reference for the Christian understanding of health. Here, the particular Christian understanding of man is emphasised in his initial and final theological determination. In accordance with that, man's health is observed in its eschatological perspective as a continuous process that involves both man's earthly and final determination. Hereby the concept of health comes very close to the Christian notion of salvation. In the light of these postulations, the final part of the article examines the actuality of the Christian approach to health, in the context of a comprehensive approach to health, the negative influence of sin, the social responsibility and the therapeutic mission of the Church.*

Keywords: *health, disease, healing, salvation, theological anthropology.*

* Asst. Prof. Antun Japundžić, Ph. D., Catholic Faculty of Theology, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, antun.japundzic@gmail.com

** Asst. Prof. Richard Pavlić, Ph. D., Theology of Rijeka, Dislocated Studies of Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Omladinska 1, 51000 Rijeka, Croatia, ripavlic@gmail.com